

Suomen kielen ja kansanperinteen asialla

Kai Häggman: Sanojen talossa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1890-luvulta talvisotaan. SKS 2012. 528 s.

Kai Häggmanin kirja *Sanojen talossa* on jatkoa Irma Sulkusen vuonna 2004 ilmestyneelle Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) historialle. Sulkusen kirja käsittelee seuran ensimmäisiä vuosikymmeniä (seura perustettiin v. 1831) ja loppuu Yrjö Sakari Yrjö-Koskisen esimieskauden päättymiseen. Häggmanin esitys on kronologinen, ja jakautuu kahteen osaan tai aikakauteen: 1892–1917 (”Suomalainen pilvenpiirtäjä on rakennettava”) ja 1918–1939 (”Tasavallan palveluksessa”). Kirja sisältää myös neljä liitettä, joista selviävät SKS:n jakamat palkinnot ja seuran organisaatio.

Kai Häggman kuvaa mielenkiintoisella tavalla seuran laajaa toimintaa, varsinkin hyvin mittavaa ja kunnianhimoista keruutyötä. Yksittäisillä henkilöillä oli intoa ja halukkuutta omistautua hankkeisiin, joilla he kokivat olevan suurta kansallista merkitystä. Tarmoa ja innostusta riitti – mutta mistä rahoitus? Taloudelliset haasteet olivat vahvasti läsnä koko tutkimusajan. Rahoitus tuli eri tahoilta, mutta valtion tuki oli ratkaiseva, koska pelkillä jäsenmaksuilla ei voinut toteuttaa isoja keruuprojekteja. Vuonna 1878 SKS:lle myönnettiin valtionapua, jonka seurauksena seuran profiili muuttui siten, että siitä tavallaan tuli valtionkustantamo – SKS kustansi valtiolle tärkeitä julkaisuja, kuten sanakirjoja ja oikeuskirjallisuutta. Sillä oli lukuisia siteitä senaattiin, ei vain merkittävien henkilöiden, kuten Yrjö-Koskisen, kautta. Häggmanin mukaan suhde vahvistui, kun fennomaaneja ruvettiin nimitämään senaattoreiksi.

Häggmanin kirjassa kielipolitiikalla ja kansallisilla liikkeillä on tärkeä rooli. Erityisellä mielenkiinnolla luin osuudet, joissa Häggman kuvaa SKS:n ja vuonna 1885 perustetun Svenska litteratursällskapetin (SLS) suhdetta, esimerkiksi niiden keskinäistä kilpailua rahoituksesta. Vuonna 1893 SKS:n tilintarkastaja Hannes Gebhardt ilmoitti, että litteratursällskapetilla oli jo tuplasti enemmän jäseniä kuin seuralla. Oli myös selvinnyt, että SKS:n jäsenlistoilla oli huomattava määrä vainajia. Päätettiin perustaa jäsenoimikunta ja panostettiin – hyvin tuloksin – uusien jäsenten hankkimiseen.

Molemmat seurat anoivat ja vastaanottivat valtiontukea. SLS:n hakemukset jäivät ensi alkuun tuloksettomiksi, mikä yhdistettiin senaattori Yrjö-Koskiseen. Kun tukea lopulta tuli, vuosittainen avustus oli puolet pienempi kuin SKS:n tuki. Kilpailu kärjistyi, kun seurat vuonna 1893 saivat tehtäväkseen jakaa E. J. Längmannin rahaston kirjallisuuspalkinnot ja kun vastakkain

asetettiin Juhani Ahon romaani *Panu* ja Jac. Ahrenbergin teos *Vår landsman* (1897). Tästä syntyi julkinen, mieliä pahoittanut riita.

Kai Häggmanin tutkimaa aikakautta leimaa jännittävällä tavalla sekä traditionalismi että modernisaatio. Nämä vastakohtat näkyvät myös seuran toiminnassa, varsinkin sanakirjahankkeissa. 1890-luvun lopulla käynnistettiin F. W. Rothstenin aloitteesta laaja keruuhanke, sanakirja, johon kerättäisiin aineistoa kaikista Suomen pitäjistä. Tämä voidaan myös nähdä reaktiona yhteiskunnan modernisaatioon – piti etsiä ja tallentaa piirteitä, jotka vielä löytyivät kaukaisemmilta seuduilta, mutta jotka olivat kaupungeista jo hävinneet. Tässä yhteydessä Kai Häggman tuo esille mielenkiintoisen kysymyksen – oliko toiminta suunnattava menneisyyteen vai tulevaisuuteen? Oliko katsottava ajassa eteenpäin vai taaksepäin? Yhtäältä kerättiin merkittävät murrekoelmat, toisaalta keskusteltiin *Nykysuomen sanakirja* -projektista, jonka idean Hannes Gebhard oli esittänyt 1890-luvulla (yleensä E. N. Setälää pidetään hankkeen keksijänä, vaikka tämä esitti ideansa kuusi vuotta myöhemmin kuin Gebhard). Sanakirja-projekti alkoi varsinaisesti 1920-luvulla.

Vuosisadan vaihteessa tieteellisen toiminta vahvistui – aikaisemmin seuraa oli jopa pidetty enemmän kustantajana kuin tieteellisenä seurana. Tieteellisen toiminnan tukena olivat tieteelliset toimikunnat. Suomen itsenäistymisen jälkeen ilmaantuivat uudet haasteet, ei vain SKS:lle, vaan tieteellisille seuroille ylipäätään. Tiede ei enää houkutellut nuoria ihmisiä samalla tavalla kuin ennen. Tämä johtui osittain virkamieskunnan voimakkaasta kasvusta. Ylemmän virka luokan (mihin myös professorit kuuluivat) elintaso laski, kuten myös yleinen arvostus. ”Kansankielinen keskiluokka oli siis kovaa vauhtia vankistumassa ja uuden

ajan professorit vastaavasti keski-
luokkaistumassa” (s. 256).

1900-luvun ensimmäistä vuosikymmentä leimasivat kieli- ja puolueriidat. Samoihin aikoihin seurassa syntyi kiinnostus suomalaisuusliikkeen historiaan. Tähän liittyivät erottamattomasti suomalaiset suurmiehet, kuten H. G. Portan, A. I. Arwidsson ja Yrjö-Koskinen. Seuran piireissä kaavailtiin patsaan pystyttämistä Yrjö-Koskinen kunniaksi, mutta suunnitelma ei koskaan toteutunut. Vuonna 1908 litteratursällskapet järjesti yhdessä Svenska folkpartietin kanssa ensimmäiset Svenska dagen -juhlan Kustaa II Adolfin kunniaksi. Tämä teki myös *Kalevalan* julkisesta juhlimisesta ajankohtaista, tai kuten Häggman toteaa: ”Suomenkielisellä puolella tarvittiin mitä kiireimmin oma päivä, omat soitokulkueet ja omat sankarit. Lönnrot ja Kalevala sopivat myös tähän käyttöön. Eepoksessa oli se hyvä puoli, että sitä saatettiin tarvittaessa käyttää sekä ruotsalaisuuden että venäläisyyden vastaisena symbolina ja yhtä hyvin pasifistisen internationalismin kuin nationalistisen militarismin sampo-
na” (s. 174). *Kalevala*-eepoksella oli ylipäätään monta vuotta tärkeä rooli seuran toiminnassa. *Kalevalan* toisintojen julkaiseminen oli pitkä projekti, joka oli saanut alkunsa 1880-luvulla Julius Krohnin ansiosta – itse asiassa idea oli syntynyt jo 1850-luvulla. Vuonna 1908 SKS julkaisi Kaarle Krohnin ideoiman *Suomen Kansan Vanhat Runot* -sarjan ensimmäisen osan, joka oli tavallaan laajennettu versio *Kalevalan* toisintoista.

Itsenäisyyden aika toi mukanaan merkittäviä muutoksia. Seuran johto vaihtui, ja organisaatio sekä säännöt uudistuivat. Muutoksista voidaan mainita johtokunnan perustaminen sekä mahdollisuus peräjäsenmaksuja. Keruutoiminta laajeni kansanrunoudesta kansanperinteeseen laajemmassa merkityksessä. Uudistuksista huolimatta

ellettiin taloudellisesti ja toiminnallisesti vaikeita aikoja. Seuranan sai jatkuvasti valtionapua, mutta 1920-luvulla se sai myös merkittävää lisärahoitusta, muun muassa apurahaa *Suomen Kansan Vanhat Runot* -hanketta varten. E. N. Setälän aloitteesta perustettiin vuonna 1924 Sanakirjasäätiö.

Itsenäisessä Suomessa tarve kehittää suomen kieltä sivistys- ja virkakielenä tuli yhä tärkeämmäksi. Tarpeesta syntyi *Nyky-suomen sanakirja* -hanke (joka oli sisällynyt jo 1890-luvun suunnitelmiin). Hanke osoittautui haastavaksi, muun muassa työntekijöiden puutteen ja erilaisten konfliktien takia. Sanakirja ilmestyi vasta 1950- ja 1960-luvulla. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura – tai tarkemmin sanottuna seuran kielitieteellinen valiokunta, myöhemmin kielivaliokunta – toimi itsenäistyneessä Suomessa epävirallisena kielenhuollon auktoriteettina, koska Suomesta puuttui akatemia joka olisi tämän tehtävän hoitanut. Esimerkkinä voidaan mainita Knut Cannelinin ja Martti Airilan *Vieras-peräiset sanat* -kirjan julkaiseminen. Valiokunnalla oli lukuisia ja vaihtelevia tehtäviä, mutta tärkein niistä oli *Nyky-suomen sanakirjan* toimituksen ohjaaminen. Se toimi myös neuvonantajana kielellisissä kysymyksissä. Toiminta ei ollut täysin ongelmatonta, vaan kielivaliokunta joutui välillä konfliktiin eri tahojen kanssa, muun muassa sanomalehtien toimituksien, kun nämä eivät halunneet hyväksyä sen ehdotuksia. Valiokunta oli selvästi ylityöllistetty ja teki paljon ilmaista työtä. Tämän takia SKS ehdotti 1930-luvulla kielitoimiston perustamista, mutta tämä toteutui vasta vuonna 1945.

Häggmanin esitys on selkeä ja sujuva. Hyvin valitut anekdootit antavat esitykselle väriä. Esimerkkinä voidaan mainita Elias Lönnrotin patsaan pystyttäminen ja varsinkin sen paljastaminen. Emil Wikströmin suunnittelema patsaalle oli

erimielisyyksien takia vaikea löytää sopiva paikka. SKS:n edustajat toivoivat, että patsas pystytettäisiin keskeiselle paikalle, esimerkiksi Yliopistolastalon viereen. Kaupunginvaltuusto (joka oli ruotsalaisvoittainen) ei suostunut tähän. Loppujen lopuksi päätettiin, että patsas sijoitettaisiin pieneen puistoon Antinkadun (nykyinen Lönnrotinkatu) varrelle. Patsas ei valmistunut Lönnrotin syntymän satavuotispäiväksi 9.4.1902, vaan paljastus lykääntyi lokakuun 18. päivään. Tämäkin suunnitelma meni myttyyn, sillä joku oli ehtinyt jo yön aikana paljastaa patsaan. Syyllinen oli pyhäjärveläinen N. A. Lindfors, joka kertoi, että salaperäinen, maistraatin edustajaksi esittäytynyt mies oli kehottanut häntä vetämään narusta. Tapahtumasta syntyi ainakin pari teoriaa, joiden mukaan joko poliisi tai ruotsinmieliset olivat syyllisiä tapahtumaan.

Kai Häggman antaa kirjassaan selkeän kuvan Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran mittavasta toiminnasta, johon kuului muun muassa laaja keruu- ja kustannustoiminta, tieteellinen työ, suomentamishankkeet, kielenhuolto, tieto- sekä kaunokirjallisuuden palkintojen jako. Hän asettaa toiminnan yhteiskunnalliseen ja historialliseen kontekstiin ja näyttää, miten politiikka, taloudelliset konjunktuurit, kieliriidat sekä suomalaisen kansallisen identiteetin kehittäminen heijastuivat seuran toimintaan ja ajattelutapaan. Häggman käsittelee sekä seuraa organisaationa että sen keskeisiä henkilöitä, ja teos sisältää lukuisia mielenkiintoisia henkilökuvia.

Johdannossa Häggman kirjoittaa, että hänen aikomuksensa on tarkastella seuraa sekä sisältä että ulkoa. Häggmanin mukaan ”Suomalaisen Kirjallisuuden Seura tarjoaa poikkeuksellisen näköalapaikan Suomen ja erityisesti suomalaisen sivistyneistön historiaan”. Häggman on onnistunut tehtävässään. Hän liikkuu taitavasti eri ta-

sojen välillä, ja antaa värikkään kuvan sekä tutkimansa seuran historiasta että kansallisuusaatteen ja kansallisen identifikaation kannalta tärkeästä aikakaudesta.

– JENNICA THYLIN-KLAUS